

Studia historyczne. Pod redakcją ks. Mieczysława Żywczyńskiego i ks. Zygmunta Zielińskiego. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filologicznego Towarzystwa Naukowego KUL 34: Lublin 1968, t. 1, s. 314+ + 2 nlb., t. 2, s. 387 + 1 nlb.

Autorzy rozpraw, zamieszczonych w wyżej wymienionych „Studiach”, wdzięczni są niewątpliwie zarówno inicjatorowi omawianego wydawnictwa a swemu profesorowi ks. Mieczysławowi Żywczyńskiemu, jak i wydawcy „Studiów” Towarzystwu Naukowemu KUL, za opublikowanie ich prac. Nie zawsze bowiem łatwo przychodzi początkującym autorom znaleźć wydawcę swych prac doktorskich, zwłaszcza obszerniejszych. Z drugiej strony zapoczątkowanie osobnego wydawnictwa dla publikowania rozpraw doktorskich jest wyrazem wielkiej troski ze strony Redaktora i Wydawcy o młodych naukowców. Chodzi tu chyba nie tylko o ułatwienie początkującym autorom naukowego startu, ale również o zwrócenie uwagi na nowe talenty.

Napisanie przez jednego autora fachowej recenzji 7-miu, o różnej problematyce, rozpraw, jest trudne. Aby bowiem recenzja poszczególnych prac mogła odpowiadać wymogom nauki, tzn. aby potrafiła uzupełnić i ewentualnie skorygować sądy ich autorów, należałoby albo znaleźć badacza, prowadzącego własne studia we wszystkich 7-miu dziedzinach, co praktycznie jest niemożliwe, albo postarać się o omówienie kolejnych rozpraw przez różnych specjalistów. Nim to nastąpi, pragnę dać o nich na razie krótką informację, sprowadzając swoje uwagi do ram notatki bibliograficznej. Idzie mi bowiem o poinformowanie naszych Czytelników o pożytecznym bardzo wydawnictwie.

Omawiane „Studia” wyszły w dwóch tomach, z których pierwszy obejmuje 4, drugi 3 rozprawy. Pierwsza z rzędu praca, napisana przez ks. Jana Związka, została poświęcona słynnemu kaznodziei paulińskiemu z XVI w. Mikołajowi z Wilkowiecka (+ 1601) i nosi tytuł: *Mikołaj z Wilkowiecka i jego działalność kaznodziejsko-literacka* (t. 1, s. 9 — 106). Rozprawa składa się ze wstępu, 5-ciu rozdziałów, zakończenia, wykazu bibliografii i francuskiego résumé. W rozdz. 1-szym omówił autor literaturę homiletyczną, jaką mieli do dyspozycji kaznodzieje 2-giej połowy

XVI w., wyodrębniając prace dawniejsze od powstałych w XVI w. Rozdz. 2-gi poświęcił autor biografii Mikołaja z Wilkowiecka i jego twórczości literackiej. W rozdz. 3-cim przeprowadził szczegółową analizę „Kazań niedzielnych” Mikołaja według następującego porządku: Język, rodzaj, tematyka, schemat, argumentacja, motywy literackie, warsztat pisarski. W rozdz. 4-tym zostały opracowane zagadnienia dogmatyczne i moralne w „Kazaniach” Mikołaja, a w rozdz. 5-tym problemy społeczne.

Należy pokreślić, że autor podał po raz pierwszy w swej pracy szerszy zarys biograficzny Mikołaja z Wilkowiecka i pierwszy wy dobył wartości, zawarte w jego kazaniach. Szczególnie cenny jest źródłowy załącznik na s. 97—99, sporządzony przez samego Mikołaja, a obejmujący zestawienie autorów, z których korzystał. Z rejestru tego możemy poznać, z jakich źródeł czerpali swą erudycję kaznodzieje XVI w.

Rozprawa ks. Stanisława Bońkowskiego dotyczy zagadnień genealogicznych i rodzinnego środowiska św. Stanisława Kostki. Nosi tytuł *Rodzina św. Stanisława Kostki* (t. I, s. 107 — 161). Rozprawa nie ma właściwego wstępu i brak jej zakończenia. Została podzielona na 4 rozdziały. W rozdz. 1-szym zajął się autor zestawieniem ascendentów św. Stanisława po mieczu oraz takimiż samym wywodem o rodzinie jego matki Małgorzaty z Kryskich. Rozdz. 2-gi został poświęcony najbliższemu otoczeniu młodego Kostki, Mówi w nim autor pobieżnie o obyczajowości na Mazowszu w XVI w. i szerzej o domu rodzinnym św. Stanisława. W rozdz. 3-cim pisze o starszym bracie św. Stanisława Pawle i wreszcie w rozdz. 4-tym o wczesnej młodości św. Stanisława. Pracę zamyka *résumé* w języku francuskim. — Dysertacja ks. Bońkowskiego, niewątpliwie cenna, zyskałaby na wartości, gdyby autor pogłębił swe studia w zakresie genealogii i heraldyki. Z pracy nie wynika, że autor zna kapitalne dzieło Włodzimierza Dworzaczka „Genealogia” (Warszawa 1959). Nie widział też chyba tegoż uczonego h. genealogicznych, z których 127 poświęcona jest właśnie Kostkom h. Dąbrowa.

Następna praca pt. *Kardynał Jerzy Radziwiłł (1556 — 1600)* jest pióra o. Antoniego Bazieliha CSSR (t. 1, s. 163 — 265). Z pięknej rozprawy o Radziwiłłie podał autor tylko zagadnienia wybrane, mianowicie po krótkim zarysie życia i działalności kardynała (rozdz.1) przedstawił problem jego przeniesienia z biskupstwa wileńskiego na krakowskie (rozdz. 2), następnie jego prace reformatorskie w diecezji krakowskiej (rozdz. 3), działalność wizytacyjną (rozdz. 4), wreszcie dotychczasowe o nim opinie i charakterystykę własną osoby kardynała (rozdz. 5). Praca została poprzedzona szerokim omówieniem dotychczasowego stanu badań nad życiem Radziwiłła oraz przeglądem źródeł rękopiśmiennych. Zamyka rozprawę streszczenie w języku niemieckim.

Rozprawa ks. Mariana Aleksandrowicza pt. *Seminarium duchowne w Gnieźnie w latach 1602 — 1718* (t. 1, s. 267 — 316) przedstawia początkowe dzieje wymienionego zakładu. Jest to okres najtrudniejszy do opracowania z braku liczniejszych źródeł. Dalsze okresy historii gnieźnieńskiego seminarium, czekające na swego historyka, to lata 1718 — 1835, gdy zakład pozostawał pod zarządem misjonarzy św. Wincentego, i okres od r. 1835 — 1953, gdy zakład był częścią seminarium poznańskiego (z powodu unii personalnej obu archidiecezji).

Po omówieniu źródeł przedstawił autor stosunek kapituły katedralnej do seminarium gnieźnieńskiego, następnie poruszył sprawę nauki w tym zakładzie i wreszcie omówił uposażenie seminarium, dzieląc historię tego problemu na 3 okresy z datami przełomowymi 1622 i 1654. Ta ostatnia sprawa została opracowana najdokładniej, natomiast najmniej potrafił

autor powiedzieć na temat programu, zakresu i toku studiów w seminarium. Zależny był bowiem od bardzo nierównomiernej porcji źródeł odnośnie obu problemów, jakie zachowały się z tych czasów.

Obszerna rozprawa ks. Zygmunta Zielińskiego pt. *Wykonanie ustawy sejmu pruskiego z 11 V 1873 r. o kształceniu i zatrudnieniu duchowieństwa na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej 1873 — 1887 r.* (t. 2, s. 7 — 172) dotyczyło mało dotąd zbadanego kulturkampfu na ziemiach polskich. Praca składa się ze wstępu i 4 rozdziałów. W rozdz. 1-szym omówił autor ustawę z 11 V 1873 r. Rozdz. 2-gi traktuje o stosowaniu wspomnianej ustawy w zakresie kształcenia i wychowania duchowieństwa w seminariach diecezjalnych w Gnieźnie i w Poznaniu, dalej o teże ustawie w odniesieniu do kleryków kształcących się w uniwersytetach zagranicznych, wreszcie o przepisanych przez nią egzaminach państwowych dla kandydatów do stanu duchownego. W rozdz. 3-cim jest mowa o walce o wprowadzenie w życie rządowej ustawy o obsadzaniu stanowisk kościelnych, a mianowicie o „nieprawnym” obsadzaniu stanowisk duchownych w r. 1873, o karach państwowych względem arcybpa Ledóchowskiego i wobec księży wprowadzonych na urzędy wbrew prawom majowym, dalej o poparciu Ledóchowskiego przez duchowieństwo w jego negatywnym stanowisku wobec praw majowych, następnie o uwięzieniu i depozycji ze stanowiska Ledóchowskiego, o stosunku obu kapituł katedralnych w sprawie wyboru wikariusza kapitułnego, wreszcie o komisarycznym zarządzie państwowym majątków menzy arcybiskupiej i próbach obsadzenia przez władzę rządową stanowisk kościelnych. W rozdz. 4-tym przedstawił autor skutki przepisów ustawy majowej dla duszpasterstwa parafialnego: wzrost parafii bez proboszczów, sankcje karne wobec księży działających wbrew ustawie z 4 i 21 V 1874 r., obsługa parafii wakujących przez proboszczów sąsiednich parafii, działalność tzw. księży misjonarzy w parafiach wakujących, postępowanie rządu wobec wikariuszy w parafiach osieroconych, stopniowa zmiana ustawodawstwa kulturalnego w latach 1880 — 1883. W zakończeniu starał się autor podsumować wyniki swej rozprawy. Dał też niemieckie jej streszczenie. Rozprawa ks. Zielińskiego zasługuje na szczególną uwagę.

Dalsza z kolei rozprawa Marii Rygielskiej nosi tytuł *Powstanie i początkowy rozwój zgromadzenia Sióstr Mniejszych od Niepokal. Serca Marii* (t. 2, s. 173 — 250). Zgromadzenie to założył kapucyn Honorat Koźmiński przy współudziale Anteli Godeckiej. Oprócz wstępu i zakończenia, wykazu źródeł i opracowań oraz niemieckiego streszczenia zasadnicza treść pracy dzieli się na 4 rozdziały. W rozdz. 1-szym zostało omówione tło społeczno-religijne w latach 80-tych XIX w., tzn. w okresie powstania zgromadzenia. Rozdz. 2-gi mówi o założycielu i współzałożycielce, rozdz. 3-ci o organizacji zgromadzenia, rozdz. 4-ty o jego działalności. Praca Marii Rygielskiej z tego względu jest cenna, że przedstawia historię mało dotąd znanego zgromadzenia zakonnego. W ujęciu na ogół krytyczna i bezstronna, za bardzo wszakże podkreśla rolę zgromadzenia SS. Mniejszych w polskim Kościele.

Ostatnia rozprawa pióra ks. Kazimierza Śmigła pt. *Walka władz hitlerowskich z katolickim kultem religijnym na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej w latach 1939 — 1945* (t. 2, s. 251 — 388) jest ważnym przyczynkiem do najnowszej historii Kościoła w Polsce. Po półstronicowym wstępie mówi autor w rozdz. 1-szym o sytuacji i stanie prawnym Kościoła katolickiego na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej, a w rozdz. 2-gim o przebiegu zamykania kościołów. Rozdz. 3-ci poświęcono przedstawieniu zniszczeń i grabieży kościołów, cmentarzy i figur przydrożnych,

rozd. 4-ty dokonywanym profanacjom, rozdz. 5-ty restrykcjom językowym w kulcie religijnym, rozdz. 6-ty rozdziałowi narodowościowemu w tymże kulcie. W rozdz. 7-mym przedstawił autor ograniczenia w zakresie odprawiania nabożeństw i udzielania sakramentów. Do pracy dołączono wykaz źródeł i opracowań oraz streszczenie w języku niemieckim.

Jak widać, wszystkie przedstawione rozprawy dotyczą zagadnień ciekawych i jak dotąd nieopracowanych, stąd ich wkład do nauki historycznej jest niewątpliwy. Szkoda, że żaden z obu tomów nie został zaopatrzony w indeksy. Należy zaznaczyć, że niejednolicie potraktowano poszczególne prace pod względem wydawniczym. Jedne posiadają poza przypisami bibliografię załącznikową, dokumentacja innych została ograniczona wyłącznie do przypisów. Jedynie dzielą się na rozdziały, podział drugich został zasygnowany tylko kolejnymi cyframi. Są to oczywiście drobiazgi i nie pomniejszają bynajmniej wartości naukowej samych rozpraw.

Ks. Hieronim Eug. Wyczawski